

Politicorvm Libri Decem

Contzen, Adam

Colonia, [1621]

Cap. XV. Iram regnantibus ex æquo, & subditis noxiam esse.

[urn:nbn:de:hbz:466:1-95437](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:hbz:466:1-95437)

Coniuncta
Christia-
norum le-
dio, oratio,
conco ex-
cipiat.

utilitatis, nihil immodestia admittit, non prius discumbitur, quam oratio ad Deum praegressetur. editur, quantum furientes capiunt bibitur, quantum pudicis est vitelita saturantur, ut qui meminerint etiam per noctem adorandum Deum sibi essentia fabulantur, ut qui sciant Dominum audire. Post aquam mannalem & lumina ut quisque de scripturis sanctis, vel de proprio ingenio potest, prouocatur in medium, Deo canere hinc probatur quomodo biberit. Atque oratio coniuncta dirimit: inde discitur non in ceteras cationum, neque in classes discursationum, nec in eruptiones lasciuarum, sed ad eandem curam modestie, & pudicitiae, ut qui non tam cenam cenauerint, quam disciplinam.

CAPVT XV.

Iram Regnantibus ex aequo, & subditis noxiam esse.

Mollis edu-
catio ira-
cundos fac-
cit.

§. I. VOLVPTATES vicisse magna pars est sapientiae, iram frenasse animi fortis est, & penne inuicti; ideoque & hac moderatio in Republica omnino est necessaria, connexa est eius consideratio, cum illis quae de voluptatibus diximus. Ex vino enim, & molli educatione praecipue iracundia nascitur. Naturam, inquit Seneca l. 2. de ira, c. 20. mutare, difficile est: nec licet semel mixta nascentium elementa conuertere. Sed in hoc nosse profuit, ut calentibus ingenis subtrahatur vinum: quod pueris Plato negandum putat, & ignem vetat igne incitari. Nec cibis quidem implendi sunt: discedunt enim corpora, & animi cum corpore tumescunt.

Deliciae su-
perbiam in-
stillant, in-
de iracun-
dia.

Eadem quae in bonam spem pueros adducunt, insolentiam, & iracundiam generant. Nihil magis facit iracundos, quam educatio mollis, & blanda. Ita Senec. lib. 2. de ira cap. 21. Ideo, ait, in desiderium, oclumque non resoluentis, & procul a contactu deliciarum retinebimus. Ex gaudio enim exultatio, exultationem tumor, & nimia estimatio sui sequitur, inde iracundia: est enim opinio contemptus, aut iniuriae acceptae. Qui autem blande & in deliciis educantur, iniuriarum interpretati, nisi mollissime habeantur. Ideo, inquit idem Seneca, viciis quo plus indulgetur, pupillisque quo plus licet, corruptior animus est. Non resistet offensae cui nihil vquam negatum est, cui lacrymas soluta semper mater abstergit, cui de pedagogo satisfactum est. Non vides, ut maiorem quamque fortunam, maior ira comitetur? In diuitibus, nobilibusque & magnis gratibus praecipue apparet, cum quicquid leue & inane in animo erat, secunda se aura suscipit. Felicitas iracundiam nutrit, ubi aures superbas, assentatorum turba circumferit.

Matri ab-
surgenti la-
crymas, si-
lus veras,
seras, ma-
gnas lacry-
mas excu-
riet.

Ecce cap. 25. Parum agilis est puer, aut repidiur aqua potui, aut turbatus torus, aut mensa negligentius posita. Ad ista concitari, insania est, ager & infelicitas valetudinis est, quam leuis aura contraxit: affectu oculis, quos candida vestis obcurbat: dissolutus deliciis, cuius latus alieno labore condoluit. Minderidē autem fuisse ex Sybaritarum ciuitate: qui cum vidisset fodierem, & altius astrum allenantem, lassum se fieri questus, vetuit illum, opus in conspectu suo facere. idem sapinus questus est, quod solis rosa duplicatis incubisset. Vbi animum, simul & corpus voluptates corrumpere, nihil tolerabile videtur: non quia dura, sed quia molles patimur. Quid enim est cur rufis alicuius, aut sterutamentum, aut musca parum curiose fugata vos in rabie agat, aut versus calix, aut clauis negligentis ferui manibus elapsa? Feret iste aequo animo ciuile conuiuium, & ingesta in concione curiae maledicta, cuius aures tracti subsellii stridor offendit? Perpetietur hic famem, & estius expeditionis sitim, qui puero male dilucenti nuem, irascitur?

Causa cur
delicati fa-
cile irascan-
tur.

§. 2. Blanditia igitur iracundos faciunt, quia delicatos, quia infirmos, maxime, quia arrogantes. Ridere soleo stultos parentes, & blandos doctores, cum de adolescentulorum contumacia loquuntur. Nulla enim in re offendi, nihil negari, nemo parentum sic filios dilexit. Iam ingratus est, alii quibus minus praestari, magnas gratias re-

ferunt. Imo vero tibi gratias non debet, quia cum corrupisti. Omnium blanditiarum memoriam vna mortio excussit. Verum huc de rebus agam libro de institutione, nunc iram luxuriae filiam consideremus. Luxuria inquam filiam, sed matrem crudelitatis, & administram. Affinis enim delitiae est immanitas. Nero ita mollis erat, ut nihil virile, ita crudelis ut nihil molle habere videretur.

Ira seu ὀργή est ὀργή, ἢ λύπης πικρῆς παρορμή, Luxuries
dicitur παρορμή, ἢ λύπης πικρῆς, ἢ λύπης αὐτῆς, ἢ ἐκ αὐτῆς
dolor seu tristitia. 1. Ira est cupido vindictae. 2. cum
dolo seu tristitia. 3. Vindicta apparentis. 4. propter
apparentem despicientiam vel sui, vel eius cuiuslibet, non
conuenienter. ita 2. Rhet. c. 2. optimus definitio
di magister. Despicientiam vero triplicem constituit.
Kαταφροντισμὸν contemptum, cum nihil rem aestimat, &
personam. Ἐπαφροσύνῃ qui est contemptus cum vo-
luntatibus impedimentum ponitur, non ut ipse cō-
modi quippiam ea ex re nanciscatur, sed ne alteri ac-
cedat. ὕβρις contumeliam, cum alteri nocumentum
molestiaque infertur, cum dedecore patientis, non
ut aliud sibi accedat, sed ut voluptatem capiat.

Seneca lib. 1. de ira cap. 3. Citat definitionem Aristotelicam; iram esse, cupiditatem doloris reponendi; Differt autem ab irato, iracundus, ut ibidem c. 4. exponit Seneca, ut ebrius, ab ebrio, timens, a timido. Cicero in 4. Tusculanorum modo differre, sicut anxietas, ab angore. Varietatem iracundorum describit Seneca. Cetera, quae pluribus apud Graecos nominibus, in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua non habent, praeteribo: etiam si amarum nos, acerbumque dicimus nec minus stomachosum, rabiosum, clamorosum, difficilem, asperum: quae omnia irarum differentia sunt. Inter hos morosum ponas
Kαταφροντισμὸν contemptum, cum nihil rem aestimat, & personam. Ἐπαφροσύνῃ qui est contemptus cum voluntatibus impedimentum ponitur, non ut ipse cōmodi quippiam ea ex re nanciscatur, sed ne alteri accedat. ὕβρις contumeliam, cum alteri nocumentum molestiaque infertur, cum dedecore patientis, non ut aliud sibi accedat, sed ut voluptatem capiat.

Seneca lib. 1. de ira cap. 3. Citat definitionem Aristotelicam; iram esse, cupiditatem doloris reponendi; Differt autem ab irato, iracundus, ut ibidem c. 4. exponit Seneca, ut ebrius, ab ebrio, timens, a timido. Cicero in 4. Tusculanorum modo differre, sicut anxietas, ab angore. Varietatem iracundorum describit Seneca. Cetera, quae pluribus apud Graecos nominibus, in species iram distinguunt, quia apud nos vocabula sua non habent, praeteribo: etiam si amarum nos, acerbumque dicimus nec minus stomachosum, rabiosum, clamorosum, difficilem, asperum: quae omnia irarum differentia sunt. Inter hos morosum ponas
Kαταφροντισμὸν contemptum, cum nihil rem aestimat, & personam. Ἐπαφροσύνῃ qui est contemptus cum voluntatibus impedimentum ponitur, non ut ipse cōmodi quippiam ea ex re nanciscatur, sed ne alteri accedat. ὕβρις contumeliam, cum alteri nocumentum molestiaque infertur, cum dedecore patientis, non ut aliud sibi accedat, sed ut voluptatem capiat.

Græci πικρὸς μινερότης ἀπερῶτος χαλεπότης, κρυλλότης, διαφροντισμὸς ὀργῆς, ὕβρις, ὑμμερισμὸς appellant. Satis de cognoscenda ira dictum, quam vincere, quā definire praestantius est.

§. 3. Summum est ira, & publicum malum: Vehementius enim, quam res vlla orbem afflixit. Quod & Homerus indicasse voluit, cum μῆνιν Achillis ὀλομένην, perditricem appellat. Seneca lib. 3. de ira cap. 2. Denique cetera singulos corripuit: hic vnus affectus est, qui in-
terdum publicae concipitur. Nunquam vnus populus, vnus est malum, femine amore flagrat: nec in pecuniam, aut lucrum tota ci-
uitas spem suam misit. ambitio viritum singulos occupat, im-
pudentia non est malum publicum: sepe in iram vno agmine itū est. Viri, feminae, senes, pueri, principes, vulgusque consenserunt: & tota multitudo paucissimis verbis concitata, ipsum concitatore antecedit. Ad arma protinus, ignesque discursum est, & indicta finitimis bella, aut gesta cum ciuibus. Tote cum stirpe omni cremata domus: & modo eloquio fauorabilis habitus in medio honore, iram sua concionis excepit, in Imperatorem suū legiones pila retorserunt. Dissedit plebs tota cum patribus, publicum consilium, senatus non exspectatis delectibus, nec nominato Imperatore, subitos ira sua duces legit: ac per tecta vrbs, nobiles conscripti viros, supplicium manu sumpsit. Violauit legationes, rupto iure gentium, rabieque insanda ciuitatem intulit: nec datū tēpus, quo resideret tumor publicus: sed deducta protinus classes, & onerata tumultuario milite sine more, sine auspiciis, populus ductu ira sua aggressus fortuita, & apta, pro armis gessit: deinde magna clade temeritatem audacis ira luit.

Saul sacerdotem, & vrbem eorum subito concidit, Nabuchodonosor tres viros principes, ad ignem damnat. Cambyfis iracundiam, cum ebrietate coniunctam, retuli capite antecedente. Regibus vero maxi-

Regum ira
periculosa
in se omnia
concitat.

Darii &
Xerxis ira.

Alexander
iracundus

Lysimachus
Alexandro
crudelior.

Romano
iracundia
gravior.

In Mario.

In Silla.

In Caligula

me conuenit sine ira agere. Pulchre Sen. l. 3. de ira c. 16. Sed cum vtilis sit seruientibus, affectu suorum. & huius precipue rabidi atque effrenis continentia, vtilior est regibus. Perierunt omnia, ubi quantum suaderet ira, fortuna permittit: nec diu potest, quia multorum malo exerceatur, potentia stare. Periclitantur enim, ubi eos, qui separatim gemunt, communis metus iunxit. Plerosque itaque modo singuli mactauerunt, modo vniuersi, cum illos conferre in vnum iras publicus dolor coegisset. At qui plerique sic iram, quasi in signum regum exercuerunt, sicut Darius, qui primus, post ablatum Mago imperium, Persas & magnam partem Orientis obtinuit. Nam cum bellum Scythis indixisset, Orientem cingentibus, rogatus ab Oebazo nobili sene, ut ex tribus liberis, vnum in solatium patri relinqueret, duorum opera vteretur: plusquam rogabatur pollicitus, omnes se illi dixit remissurum: & occisos in conspectu parentis abiecit, crudelis futurus, si omnes abduxisset: At quanto Xerxes facilius, qui Pythio quinque filiorum patri, vnius vacationem petenti, quem velle, eligere permisit: deinde quem elegerat, in partes duas distractum ab vtroque via latere posuit, & hac vitima lustrauit exercitum. Habuit itaque quem debuit exitum. Victus, & late, longeque susus, ac stratam vbique ruinam suam cernens, medius inter suorum cadauera incescit. Hac barbaris regibus feritas in ira fuit: quos nulla eruditio, nullus litterarum cultus imbuerat: dabo tibi ex Aristotelis sena, regem Alexandrum, qui Clytem carissimum sibi, & vna educatum, inter epulas transfudit, & manu quidem sua, parum adulantem, & pigre ex Macedonia at libero in Persicam seruientem transeuntem. Nam Lysimachum, aequae familiarem sibi, leoni obiecit. Numquid ergo hic Lysimachus, felicitate quadam dentibus leonis elapsus, ob hoc cum ipse regnaret, mitior fuit? Nam Telephorum Rhodium, amicum suum vndique decurtatum, cum aures illi nasumque abscessisset, in cauea velut nouum animal aliquod, & inuistratum diu pavit: cum oris de truncati, mutilatiue deformitas humanam faciem perdidisset. Accedebat fames & squalor & illuies corporis, in stercore suo desituti, callosi super hac genibus manibusque, quas in vsum pedum angustia loci cogeant, lateribus vero attritu exulceratis, non minus foeda, quam terribilis erat forma eius risentibus: factusque poena sua monstrum, misericordiam quoque amiserat, tamen cum dissimilimus esset homini, qui illa patiebatur, dissimilior erat, qui faciebat. Vtinam ista seueritas intra peregrina mansisset exempla, nec in Romanos mores, cum aliis aduenticiis vitiis, & suppliciorum, irarumque barbaria transisset! M. Mario, cui viciatim populus statuas posuerat, cui thure & vino Romanus populus supplicabat, L. Silla perfringi crura, erui oculos, amputari manus iussit: & quasi toties occideret, quoties vulnerabat: paulatim & per singulos artus lacerauit. Quiserat huius imperii minister? quis, nisi Catilina, iam in omne facinus manus exercens? hic illum ante bustum Q. Catuli carpebat, grauisimus mitissimi viri cineribus: supra quos vir mali exempli popularis tamen, & non tam immerito quam nimis amatus, per stillicidia sanguinem dabat. Dignus erat Marius qui illa pateretur, Silla qui iuberet, Catilina qui faceret: sed indigna Respublica in corpus suum, pariter & hostium, gladios reciperet. Quid antiqua perfrutor? modo C. Caesar, Sextum Papinium, cui pater erat consularis, Belium Bassum quaestorem suum Procuratoris sui filium, alios Senatores, & equites Romanos, vno die flagellis cecidit, torfit, non quaestio- nis, sed animi causa. Deinde adeo impatiens fuit differenda voluptatis, quam ingens crudelitas sine dilatione poscebat, ut in Xysto matronarum hortorum, qui porticum a ripa separant, ambulans, quosdam ex illis cum matronis atque aliis senatoribus ad lucernam decollaret. Quid instabat? quod periculum, aut primum, aut publicum vna nox minabatur? quantum fuit, lucem exspectare? denique ne senatores populi Romani soleat occideret?

§. 3. Quid Seuerum imperatorem, vere seuerum, vere nominis sui, an & his monstris adiungam? Iracundior vix orbis expertus est. Cui enim ex omnibus, quos casus, & necessitas in aduersa castra coniecit, vnquam pepercit: nec morte inimicorum satiat ira est. Senatorum, inquit, Aelius Spartianus, qui in bel-

lo erant interempti, cadauera dissipari iussit. Deinde Albini Seueri ira, corpore allato, pene seminecis, caput abscondi iussit, Romanique cuncta erant deferri, idque literis prosecutus est. Victus est Albinius die XI. Calpurnia Martii. Reliquum autem cadauer eius, ante domum propriam exponi ac diuidi iussit. Equum praeterea ipse residens, supra cadauer Albini egit, expansecentemque admonuit ut effrenatus audacter protereret. Addunt alii quod idem cadauer in Rhodanum abici precepit, simul eius vxoris, liberorumque, eius. In terfectis innumeris Albini partium viris, inter quos multi principes ciuitatis, multa femina illustres fuerunt, omnium bona publicata sunt, arariumque auxerunt: tum Hispanorum, & Gallorum, proceres multi occisi sunt. Denique militibus tantum stipendiorum, quantum nemo principum, dedit. Filiis etiam suis ex hac proscriptione tantum reliquit, quantum nullus Imperatorum, quum magnam partem auri per Gallias, per Hispanias, per Italiam Imperator iam fecisset: tunc, primum priuatarum rerum procuratio constituta est. Multi sane post Albinum, fidem ei seruantes, bello a Severo superati sunt.

§. 4. Quos motus in Republica illa bellum concitat, quod celeri vindicta cupidine, quam caeco nocendi procuru, nec sibi parcat? Cum aduersus, inquit, Val. l. 9. c. 3. Asdrubalem Linius Salinator bellum gesturus vrbe egrediretur, monente Fabio Maximo, ne ante descenderet in aciem, quia hostium vires, animumque cognosceret, prima occasione pugna- di, non omissum se respondit. Interrogatusque, ab eodem, quid ita tam festinanter manum conferere vellet: ut quam celerrime (inquit) aut gloriam ex hostibus victis, aut ex ciuibz profra- tis gaudium capiam. Ira tum atque virtus sermonem eius inter se diuiserunt: illa iniuste donationis memor, hac triumpho gloria intenta. Sed nescio an eiusdem fuerit hoc dicere, & sic vincere.

Nec minus caeco legiones Romanae, magno hostium comodo, dolorem, iramque satiantur. Fabio com- fule vniuersus pedatus ad hostium delendas copias missus, cum posset delere, noluit, memoria impedire ab eo legis Agrariae, fixa animo ira retinens. Appio duce, cum vincere posset, terga dare hosti maluit, ne Imperator, a cuius patre sua commoda impugnata no- uerant, victorum more triumpharet.

§. 5. Q. Metellus subactam Hispaniam, odio Q. Pompei, qui successore mitebatur, pene prodidit. Na omnes, qui modo militiam suam voluerunt siniri, dimisit: come- atus petentibus, neque causis excusis, neque constituto tempore dedit: Horrea, custodibus remotis, oportuna rapina praeiit: arcus, sagittasque, Cretensium frangi, atque in annem abici iussit: elephantis cibaria dari vetuit. Quibus factis ut cupiditati sua indulgit, ita magnifice gestarum rerum gloriam corruptit: meritumque honorem triumpho, hostium, quae ira, fortior victor, amisit.

Quid fedius Iuliano; qui cum iura daret, identidem excaecescens, non indecora modo conuitia, gestusque edebat, sed scurras ritu in rusticis de iure disceptantes inuadens, pugnis eos quatibat. Omnem enim verecundiam ira proturbat: Eo perniciosior, quod iustam omnis iratus fuit indignationem arbitrat. Qui enim damnare eam potuit, iam vicit.

§. 6. Irarum, & concitationum in vrbe, atque economia causas si videamus, plerasque dubias, leues, per- sonis ignoscendas, iniustas esse deprehendemus, & cum iusta videtur ultio, ea tamen crebro modum excedere.

Dubiae causae certissimis exitibus reges, vrbesque in- uoluerunt. Contra primas (Senec. l. 2. c. 22. de ira) itaque causas pugnare debemus, causa autem iracundiae, opinio iniuria est; cui non facile credendum est, nec apertis quidem, manifestis statim accedendum. Quadam n. falsa, veri speciem ferunt. Dandum semper est tempus veritatem dies aperit. Ne sint au- res criminantibus faciles, hoc humana natura vitium suspectum, notumque nobis sit: quod quae inuiti audimus, libenter credimus: & antequam iudicemus, irascimur. Quid, quod non crimina- tionibus tantum, sed suspicionibus impellimur, & ex vultu, risuque, alieno peiora interpretati, innocentibus irascimur? Itaque agenda est contra se causa absens, & in suspensio ira retinenda. Potest enim poena dilata exigi, non potest exacta reuocari. Notus est ille tyrannicida, qui imperfecto opere comprehensus, & ab Hip-

Ira bellum
precipitat.

Ira in dult
proprum
hosti victi-
riam pra-
bet.

Q. Pompe-
ius ira pre-
uinciam
prodidit,
triumphi
perdidit.

Ridicula
ira Iulian
apostata.

Dubiae irae
causae
certa sunt
exitus.

Dubio non
est imponi-
da poena.

ab Hippia tortus, ut confici indicaret, circumstantes amicos tyranni nominavit, quibus quam maxime caram salutem eius sciebat. Et cum ille singulos, ut nominati erant, occidi iussisset, interrogavit: Ecquis superesset? Tu, inquit, solus, neminem enim alium, cui carus esses, reliqui. Efficit ira, ut tyrannus tyrannicida manus commodaret, & praesidia sua gladio suo caderet. Quanto animosius Alexander? qui cum legisset epistolam matris, qua admonebatur, ut a Veneno Philippi medicaueret, acceptam potionem non deteritus bibit. Plus sibi de amico suo credidit, dignus fuit qui innocentiam haberet, dignus qui faceret. Hoc eo magis in Alexandro laudo, quia nemo tam obnoxius ira fuit, quo rarior autem moderator in regibus hoc laudanda magis est.

Aristobulus Summa erat inter Aristobulum fratrem caritas, sed credulus, & festinans, fratrem Antigonum & amicū vicinū perdidit. Rem ita narrat Ioseph. l. 13. de ant. c. 19. Sed cum aliquando Antigonus magnifice reuerteretur è bello, quo tempore populus solenne scenopegia sescum celebrat, accidit ut Aristobulus egrotans decumberet, frater vero, interfecturus sacris splendidissime ornatus in templum ascenderet, cum armatorum comitatu, potissimum pro salute Regis vota facturus. Tum hi quibus studium erat, excitare inter fratres discordiam, nacti occasionem è rebus prospere gestis Antigoni, & pompa quam adornauerat, venerunt ad Regem, & omnia exaggeraverunt, dicentes hac iam esse supra privati hominis conditionem, & affectati regni manifesta indicia: aiebantque venturum brevi, cum valida manu armatorum ad occidendum regem, quod stultum existimet, cum regno solum potiri liceat, communicato honore contentum esse. Aristobulus autem quamvis non omnino his crederet, tamen prospiciens quomodo posset, & suspicionem vitare, & securitati suae consulere, collocavit satellites, in loco quodam obscuro, & subterraneo, (decumberet autem in turri quae post, mutato nomine, Antonia dicta est) mandavitque, ut siquidem sine armis frater veniret, nemo eum attingeret: quod si armatus adveniret, ut trucidaretur, praemisit tamen ad eum, qui rogaret, ut inermis veniat. At Regina, & reliqui insidiatores, persuaserunt nuncio, ut contraria diceret, audisse fratrem, quod armaturam eximiam sibi comparasset, cupereque ita armatum contempari. Antigonus vero nihil mali suspicans, & fectus fratris benevolentia, ita ut erat, tum tota armatura venit ad Aristobulum, contemplan- dum se praebiturus. cumque peruenisset ad turrim Stratonis, qua valde obscurus erat transiens, à satellitibus interceptus est. Huius autem casus facile offendit, quantum possint li- uor, & calumnia, & quam sint efficaces ad subvertendam etiam naturalem benevolentiam. Et pariter docent, in ancipite causa differre iudicium.

Quid fecit ex aula Constantiniana Neronianam, Crispumque adolescentem imperio abstulit, nisi propterea ex credulitate iracundia? Quid Herodem in proprium sanguinem, affectusque furiauit, nisi quod dubiis ementitisque accusationibus, tanquam veris credidit? Cum igitur iniuriam accepisse te arbitraris, compece animum, dum certi quippiam cognoscas, Ne ante saeviat ira, quam ratio iudicet.

In parvis Si alii nunciant, paulisper dubita. His quae narrata rebus testes (Sene. lib. 2. cap. 29.) sunt, non debemus cito credere. multi querunt, iracundia primo motu proflit. Si alii nunciant, paulisper dubita. His quae narrata rebus testes (Sene. lib. 2. cap. 29.) sunt, non debemus cito credere. multi querunt, iracundia primo motu proflit.

Aureum omnino consilium, quo si principes, & senatores uti vellent, dimidium malorum miseri homines vitassent, nec se anxietate, alios odio torquerent.

Ira verā §. 7. Gravissimum est, cum summa potestas sese excusatio-

lam admittit: ne indicare quid innocentiam permit- tit; quia iniusti furoris exprobrationem esse putat. Id eo remedio magis accenduntur principes, quibus ipsa integritas, tamquam iniquae excandescen- tiae testis, redditur inuisa. Vicissimi tamē, & illi principes odio- sissimi redduntur, qui temere accusantibus non mo- do aures dant, sed credunt etiam, iuste sese excusan- tes videri, aditum negant, & ultro irascuntur. Et quod pes- simum est humani ingenii vitium, quia eos a se laesos existimant, oderunt. Ideo vero oderunt; quia eos er- ga se male affectos arbitrantur, quia eos formidant: quanquam enim infirmos esse norint, tamen pericu- lum esse sciunt, etiam ab inualido, praecipue si exaspe- ratus sit qualiscunque adversarius. Nam

Quamlibet infirmas adiuuat ira manus.

Quo circa periculose animo indulgent suo, qui ira duce, ad principum, aut Reip. accusationem pergunt: & contra potentiores cum tacere liceat, similitatem profitentur. Maneat omnium mentibus infixā notifi- catio, quia in cultu regum consuevit, qui, cum quidam interrogaret, Quomodo rarissimam rem in aula consecutus esset, senectutem? Inimias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sat in lubrico stas, qui Reipublicae praes, aut principi seruis, nihil opus est, ut te ipse agi- res. Quid consecuti sunt equites Romani, cum Praetoram Cn. Flauio collatam ita dolerent, ut annulos phalarasq; detraherent? Tanta erat affectuum impo- tentia, sed inanis, & populo potentiori ridicula. Nam primo sic bene collocata suffragia sua arbitrantur, id- eo enim praetorem esse iusserunt Flauium sordidissi- mae conditionis hominem, ut superbæ nobilitati do- lorem inurerent; & dedecus suum perdidissent, si sic eques irascere. Deinde populum magis abaliena- runt, cum plerique essent Cneo Flauio pares, plu- rimi illo inferiores, omnes se in illo contemptos vel- ut, pauperes, sordidosq; arbitrati sunt. Deniq; popu- lo demonstrarunt, qua parte vulnere paterent.

§. 8. Multo sapientius contingit, ut causa saevien- di levis sit. Tantoq; est furor magis improbus, quo mi- nor causa. Si calida non bene praebeatur, ministrum feriente perfundunt; Si vitrum fractum est, puer ad murenā rapitur; si calceus luto aspersus, vapulat qui cauere non potuit, si turbata toga, dies dicitur ei, qui casu occurrit; si lepus parum ad palatum est, flagellis cocus scinditur; si pilus vnus incoposite stractus est, ancillula laceratur. Quenam hac insania est? Ira pro- fecto caeca est, aut calidior, obscuroq; oculo, & de mente deicit. Pueri ob amillas nuces, in lacrymas soluntur, arthritici, ad suspicionem tactus exclamant. Infirma corpora, omnis aura subito deicit. Pu- det dicere, quam parua res, regum potentissimos in bella cogat, sed eadem causa priuatos iurgis, & liti- bus implicat, quorum non mitiora bella, nec ciuilio- res irae, sed minor potentia. Miser animus qui tam fa- cile offenditur, necesse est eum perpetuo in dolore esse; quia nunquam defunt paruae offensiunculae, su- persunt etiam saepe ingentes. Μικελωνες appellant Graeci, quos omnia dispendia, omnia aduersa affli- gunt, qui nugis effruescunt, in minutulis tragedias conciunt, qui semper quasi in fermento tumescunt, Cotyn potius imitentur, cui cum figlina precioso ope- re, sed fragili fabrefacta, essent donata, vniuersa con- fregit, ne si à seruitiis indiligerent tractantibus com- minuerentur, saevien- di occasionem praeberent. Quis Neronem sanum diceret? qui ad minima vsque adeo excandescere, ut multos occidi iusserit, quod diui- nam principis vocem frigide laudassent, quod volu- ptatib. principis obrectassent? Octauiam repudiat, Poppae vterum elidit. Caio regnante, atque stolidi multa agente, risisse proceribus capitale fuit. Tiberio praesente capram nominasse, maiestatis crimen erat, quod barbam non dissimilem sub lentis istis maxillis

nem audire inuiti.

Malunt a- lios nocen- tes videri, quam se si- ne causa co- motos.

Iniqua re- gum ira, et- iam post innocentiam cognitam durat.

Nimium excusandi studium re- aula consecutus esset, senectutem? Inimias, inquit, accipiendo, & gratias agendo. Sat in lubrico stas, qui Reipublicae praes, aut principi seruis, nihil opus est, ut te ipse agi- res. Quid consecuti sunt equites Romani, cum Praetoram Cn. Flauio collatam ita dolerent, ut annulos phalarasq; detraherent? Tanta erat affectuum impo- tentia, sed inanis, & populo potentiori ridicula. Nam primo sic bene collocata suffragia sua arbitrantur, id- eo enim praetorem esse iusserunt Flauium sordidissi- mae conditionis hominem, ut superbæ nobilitati do- lorem inurerent; & dedecus suum perdidissent, si sic eques irascere. Deinde populum magis abaliena- runt, cum plerique essent Cneo Flauio pares, plu- rimi illo inferiores, omnes se in illo contemptos vel- ut, pauperes, sordidosq; arbitrati sunt. Deniq; popu- lo demonstrarunt, qua parte vulnere paterent.

Iram offen- tare noxiū est.

Levis causa grauium irarum.

Aegra mē- bra omnis ventus in- festat.

Causas tol- lat prudens princeps. Apud iratos & potentes nihil secu- rum, ipsis obsequis offendun- tur.

cruentus gereret. De loco superiore prospexisse, caluitemque notasse, non minore poena vindicabatur, quam si lapides in prateruentem misisset. Hos igitur perpetuis iracundia irritamentis agitari necesse est. Quid non modo hominum, sed Sybaritarum perditissimus Mindyrides, seu potius nomen eius est Smin-dyrides, de quo Herod. lib. 7. Alian. lib. 9. cap. 24. qui gloriatur annis 20. se nec solem orientem, nec occi-dentem vidisse. Qui ut refert Atheneus lib. 6. cap. 12. Sicyonem profectus, aucupes, piscatores, & mille coquos per iter illud traxit. Quanta in cura fuisse eum putandum, quoties iratum, si periculum esset, ne otium, vel occasum videret? qui velut Medusa caput, orientem lucem trepidaret? Cum vidisset (inquit Seneca, lib. 2. cap. 25. de ira) fodientem, & altius astrum al-leuantem, lassum se fieri questus, vetuit illum opus in conspe-ctu suo facere, idem sapius questus est, quod foliis rose duplica-tis incubuisset. Mirabilior lectio alterius libri est, apud Iustum Lipsium. Idem bilem habere sapius questus est, quod foliis rose duplicatis incubuisset. Hæc si non iram modo tam parua, tam nulla excitabant, quid de cæteris existimemus? Non enim si calceus premeret, exanimare potuisset? Causa si nec dubia, nec leues, sunt tamen frequen-ter eiusmodi, ut personis condonanda sint, aut sane non imputanda. Grauem iniuriam Nabal Davidi principi innocentem intulerat, sed ultum cum se, suos-que properaret, deprecationi uxoris illius, & stultitiæ donavit. Si inimicus est, qui læsit, nihil noui est, si ami-cus, benefactis pristinis imputa. Huius ætas, illius di-gnitas, alterius imprudentia excuset. Apud æquos iu-dices imprudentia pro innocentia habetur: Exem-plum hic nobis est Christi Saluatoris benignitas, & humanitas in cruce pro illis, qui quod facerent, ne-sciebant, deprecantis.

Delicatus omnia ti-met. Sem-per iratus est.

Miser sane, quem laboris aspectus lassaret.

Quis huic rosas aqua-liter sterne-ret?

Si grauis iniuria per-sona done-tur.

Iniusta cau-sa ira est, cum virtu-ti irascitur improbus.

Difce docē-dus, fer-se-rendus.

Grandia peccantes, ferro & igne lenia sequuntur.

§. 9. Denique si causa iniusta est, maximas infert clades ira, insidiis machinationibusque omnia replet: si irascitur, quia quantum iussit bibere, vel non voluit, vel non potuit. Si minuit esse tyrannicæ crudelitatis, vel libidinis recusauit. Si adulari latius humiliter non didicit. Nunquam tuta imperia illa fuerunt, quæ grauitur, & iracunde virtutibus incubuerunt. Verum horum malorum tractatio, ad libros, de bello, & seditione, pertinent. Nunc ea quæ tanta tamque perniciose flammæ restinguenda idonea sunt, tradimus, ad quod plurimum conferent, & quæ dicta sunt, quæque dicturus sum.

Multos ad vindictam celeres retraxit, armatamque iram sufflaminauit, recordatio sui. Ita Christiani, & Ethnici suadent. Greg. Mor. 5. c. 32. Secundus autem seruanda consuetudinis modus est, ut cum alienos excessus aspiciamus, nostra, quibus in aliis excessimus, delicta cogitemus. Considerata quippe infirmitas propria, mala nobis excusant aliena. Patienter namque illatam iniuriam tolerat, qui pie meminit, quod fortasse adhuc habeat, in quo ipse debeat tolerari. Et quasi aqua ignis extinguitur, cum surgente furore animi, suaque ad mentem culpa reuocatur, quæ erubescit sibi peccata non parere, qui vel Deo, vel proximo sepe se recoliit parcenda peccasse.

Et Seneca lib. 2. ca. 28. Sed ne ad illam quidem, arctissimam innocentia formulam, prestare nos possumus. Alia fecimus, alia cogitauimus, alia optauimus, alius fauimus: in quibusdam innocentes sumus, quia non successit. Hoc cogitantes, æquiores simus delinquentibus. cedamus oburgantibus: ut igne nobis ne irascamur (Cui enim non, si nobis quoque, minime dicit. Non enim illorum, sed lege mortalitatis patimur, quicquid incommodi accidit.

Et: Quisquis ad se retulerit, quoties ipse in suspensionem falsam incidit, quam multis officiis suis fortuna speciem iniuria inducit, quam multos post odium amare coeperit, poterit non statim irasci: utique, si sibi tacitus ad singula quibus offenditur, dixerit: Hæc & ipse commisi. Sed ubi tam æquum iudicem inuenies? Is qui nullus non uxorem concupiscit, & satis iniusta causam putat amandi, quod aliena est, idem uxorem suam aspici non

vult: & fidei acerrimus exactor, est perfidus: & mediocia persequitur, ipse periturus: & litrem sibi inferri ægerrime calumniator patitur. Pudicitiam seruulorum suorum attentari non vult, qui non pepercit sua. Aliena vitia in oculis habemus: à tergo nostra sunt. Agnouit Iudas peccatum suum, dum fuge scortationis immemor nuntum crudelibus flammis addidit. Tanta est humani ingenii prauitas, ut grauissime persequatur delicta, quibus ipsi vel maxime sunt obnoxii. Furta sociorum Pyratæ morte puniunt, qui iræ sue gentes impendunt, de litigiis ciuium ius dicunt. Ignosce aliis multum, tibi nihil, dictum est antiquis gentibus. Hoc arduum ut sit Christianis vereor. Mitigabo igitur, forte aliquid obtinebo. Ignosce aliis aliquid, qui tibi ignoscis omnia. Stultus amor est, dignusque notari, eius qui dicit:

Egomem mi ignosco:

Verum si tamē tenacior est, quam ut excuti possit. Ignosce & aliis. Quod si nobis ignoscere, tu citius de mentis statu deturbabere, quā alios stomachando corriges. Greg. Nazianz: Iram vehementius inflammatam de mētis statu deiicere, ac deturbare docet. Ita etiam Salomon docet Prou. 27. 4. Graue est saxum, & onerosa arena, sed ira stulti vtrique grauior. Et D. Greg. 5. Mor. c. 31. Ira stimulis accensum cor palpitat, corpus tremat, lingua se præ-pedit, facies ignescit, exasperantur oculi, & nequaquam recog-noscitur notis. Lingua quidē clamore format, sed sensus quid loquatur ignorat. In quo itaque, ipse ab arreptis longe est, qui actionis suæ conscius non est. Et Seneca. l. 2. c. 36. de ira. Magis illud videndum est, quā multis ira per se nocuerit. Alii nimio furore rupere venas, & sanguine supra vires elatæ clamor egegit, & luminum suffudit aciem, in oculos vehementius humor egegit, & in morbos egredi recidere, nulla celerior ad insaniam via est. Multi itaque, continuauerunt iræ furorem, nec quam expulerant mentem, vquam receperunt.

Atacem in mortem egi furore, in furore ira. Mortem liberis, egestatem sibi, ruinam domui imprecantur: & irasci se negant, non minus quam insanire furiosi. Amicisimam hostes, vitandique carissimam legem, nisi qua nocent, immemores, ad minima mo-biles non sermone, non officio, non aditu faciles. Omnia per vim gerunt, gladius & pugnare parati, & micumbere. Maximum enim malum illos cepit, & omnia exsuperans vitia.

Quantum hoc malum est, quod & sibi malum imprecatur? Cum ceteri affectus malum fugiant?

§. 11. Infanientium & fere furiosorum iras videre lubitum est Aureus est Plutarchi libellus de ira, & nota, de quodam Pancratiaste refert, adeo iræ obnoxium fuisse, ut contra mulam calcitrantem, recalcitrauerit. Iræ solidæ in regibus vide exempla, primum est, atque vltimum postremum: Cyri dementia Gyndes.

Cyrus (inquit Seneca. l. 3. c. 21. de ira) iratus fuit flumini. Nam cum Babylonem oppugnaturus, festinaret ad bellum, cuius maxima momenta, in occasionibus sunt, Gyndes late fufum amne, vado transire tentauit: quæ vix tutus est, etiam cum sensu a-statem, & ad minimum deductus est. Ibi vius ex his equis, qui trahere regium currum albi solebant, abreptus, vehementer comouit regem: iurauit itaque, amnem illum regis equis meatum auferentem, eo se redacturum, ut transire, calcari, etiam a fre-minis posset. Huc deinde omnem transfuit belli apparatus, & tādū affedit operi, donec C. & LXXX. cuniculis diuisum aluicū in CCC. & LX. riuos dispergeret, & siccum relinqueret in diuersum fluentibus aquis. Perit itaque, & tepus, magna in vanis reb. iactura, & militū ardor, quæ inutilis labor fregit, & occasio aggrediendi imparatos, dum ille bellum inductum hosti, cum flumine gerit. Stultior Xerxes qui Ponto trecenta verbera iniit. Impius & stultus Sapor rex Persarum, qui diuinitas Nihbi irrita obfidiōe discessurus, in aere telum, quasi Deo nociturus eiacularus est. Multi in se iras verterunt, idque sane postremum est, omnis enim rabies seipsa consumit, & corpus, cum vitam desperauit, causæ suæ, iusto vulnere, incubit. Omnia quidem vitia iræ parant, auaritia si lucra incidat, aut carmina adferat; libido, si amores impediat; atque ita reliqua quādoque; negantur cupiditati petita, in

Causa iracundia suorum vitiorum obliuisci.

Cum tibi ignoueris, ignosce & aliis.

Ira mortui multi.

Alii in morbum contriti sunt.

Alii infurorem.

Aperta pericula stultis.

Ira stultissima contra elementa.

Ira ponto vincula inicit, contra Deum tela in altum vibrat.

auxi-

auxilium iras vocant. Sed nulla res magis quam superbia iram exasperat; ideo enim ira est opinio contemptus. Hinc, inter superbos, semper iurgia sunt. Hinc inter nobiles, quorum antiquum vitium est superbia, tot concertationes, monomachiae, insidiae, quia facillime iniuriam accepisse se arbitrantur. Hinc in urbibus, quae aristocratiam colunt, plurimae dissensiones. Hinc perniciose, & ingruente bello periculose leges, quae potentium irae in subditos indulgent. Tales sunt aut leges, aut consuetudines farmaticae, quibus agricolarum vita vilis habetur.

§. 12. Non desunt tamen irarum patroni, imo & laudatores. Vilem esse Reipublicae, sine illa contempti potestatem. Apud Plutarchum dicitur esse ira cos fortitudinis, ὡς βαρὺν τὸν θυμὸν, καὶ σωματικόν. Fortitudini iram praestare, quod tinctura panno, quae cum spectabilem efficit, & quod chalybs ferro, cui consolidatus firmitatem, secandique vim confert. In feris id cunctis apparere, illis, pariterque hominibus hoc esse συμφυτὸν ὄπλον. Innata nobis arma, latini quoque fortitudinis corem appellant. Non irasci aiunt esse lentitudinis. Viris fortibus convenire; ἔχειν λόγον ὄφρα τελῶσι, & cum quemque vere fortem esse; ὅτι λόγον ἔσθ' οὐκ ἔχον. Habendam esse iram non irritam, & cum pulchre munitum animum, cum iram illi quasi formidabile praesidium impositum fuerit. Contra eos stat constanter, & inlita voce clamat natura ipsa; nempe sibi ad tuitionem, salutemque sui datam esse fortitudinem, iram sibi aduerariam esse, ipsam fortitudinem precipitare. An secundum (Seneca lib. i. cap. 5. de ira) naturam sit, manifestum erit, si hominem inspexerimus: quo quid est mirius, dum in recto animi habitus est? quid autem ira crudelius est? Homine quid aliorum amantius? quid ira infestius? Homo in adiutorium mutuum generatus est: ira in exitum. Hic congregari vult, illa discedere: hic prodesse, illa nocere: hic etiam ignotis succurrere, illa etiam carissimos petere: hic aliorum commodis, vel impendere se paratus est: ira in periculum, dum modo deducit, descendere. Quis ergo magis naturam rerum ignorat, quam qui optimo eius operi & commendatissimo, hoc serum ac perniciosum vitium assignat? Ira, ut diximus, auida pena est: cuius cupidinem inesse patetissimo hominis pectori, minime secundum eius naturam est. Beneficiis enim humana vita consistit, & concordia: nec terrore sed mutuo amore, in sedus auxiliumque commune confringitur. Quid ergo? non aliquando castigatio necessaria est? Quidni? sed haec sincera, cum ratione non enim nocet, sed medetur specie nocendi.

Aristoteles 7. ad Nicom. cap. 7. Secundum naturam esse ait, & inter ἀρετὰς φυσικὰς recenset, magisque talem ait, quam ceteras, ideoque veniam dignam. Verum ortum à natura affectiones habent omnes, & ratione temperati debent, quae vero exorbitant, iam naturam destrunt.

§. 13. Deinde fortitudo nisi ratione & sapientia nitatur temeritas est, & audacia, ira perniciose est prudentiae, inimica consilio. Prudenter Nazianz.

ὁδὸς μετ' ὀργῆς ἀσφαλὲς βολέεται, τὰ δὲ μετ' ὀργῆς οὐδέπω βολὴν ἔχει. Nemo per iram tuto deliberat, Quae enim per iram sunt nunquam consilio dant locum.

Itaque nec in ipsis quidem conflictibus, & arena, ubi ira est, & phrontisterium, & spoliarium, fortitudini ira iungenda est. Pyrrhus nobilis lanista, discipulos ponere iram iubebat, ira, inquit, turbat artem. Quod si artem quam propriam ira vulgus putat, illa precipitat, quanto magis artem mansuetudinis, & prudentiae iuxta quam regitur ciuitas, artem cuius est multos in vnum colligere, mutua caritate, & amicitia deuincire? Nulla alia ratione pauci Romani Cimbros, aliaeque gentes numero infinitas, fortitudine praetantes, vicere, quam quod ratione, arte, consilio, in pugnam procederent, illae vero gentes impetu, ferocia,

iraque inconsulta ruentes, sese barbaris maectandas obiecerint. Non igitur iratus imperator, sed prudens & fortis eligendus est, qui contra hostem non furem, sed consilium adferat. Non igitur fortitudinis comes est ira, quamvis enim fortis, & iratus celerius procurrat, vehementius feriat, tamen minus fortiter agit; quia minus prudenter. Incaute agit, ferire potest, se defendere non potest. Habet hoc omnis ira, sui prodiga est, quid alteri noceat, non quid sibi prosit, attendit. Fortitudo tempore roboratur, & inualescit, quia consilio vititur; ira mora elanguescit. Da spacium furori, sponte sua confidet.

Tantum autem abest, ut viris fortibus morbum hunc conuenire arbitretur, ut iracundos minime fortes iudicem. Ira puerorum, & mulierum acies magis sunt, quam graues. Senes, aegri, sitientes, famentes facillime irascuntur. Certe Plutarchus iram tribuit imbecillitati l. αὐτὸς ἀοργησίας. ὡς δὲ εἰδημα μέγας ἐστὶν ἐν σαρκὶ παλαιῆς παθῶν, οὐτως ἐν ταῖς μαλακωτάταις ψυχαῖς, ἡ αὐτὴ τὸ λυπῆσαι ἐνδοσὺς ἐκφέρει μετρίαν θυμὸν ἐπὶ μετρίῳ ἀδυνείας. διὸ καὶ γυναῖκες ἀνδρῶν ὀργιλωτέραι, καὶ νοσήντες ἰσχυρόντων, καὶ γέροντες ἀμαρτύνων, καὶ κακῶς πεποιητῶν ἐντυχόντων. Vt enim vlcus aut tumor affectus est plaga alicuius magnae in carnem inflata, sic in mollissimis animus inclinatio ad dolendum exprimit & affert maiorem iram à maiori imbecillitate. Ideoque & femina maribus iracundiores sunt, & incolumibus languidi, & iuuenibus senes, & felicibus arummofo.

Nec aliter naturae doctor 2. Rhet. c. 2. apparet iam ex his, quomodo se habentes irascantur ipsi, & quibus, & propter quae. Ipsi enim cum dolent. Nam aliquid appetit dolens. Siue igitur directio obstitit aliquis, ut sibiendi ad bibendum, siue non directio, similiter idem videatur efficere, & si refragetur aliquis, & si non suffragetur, & si qua alia in re turbat sic se habentem: omnibus irascitur. Quamobrem egrotantes, paupertate laborantes, amantes, sitientes, omnino cupientes, & non recte agentes, iracundi sunt, & qui concitentur, idonei. Maxime quidem aduersus eos, qui presentem statum dispiciunt, ut egrotantes quidem in eis, quae pertinent ad morbum, paupertate autem laborans in eis, quae ad paupertatem, bellator in eis, quae ad bellum, amator in eis, quae ad amorem. Similiter vero etiam in aliis: preparatur enim quisque ad suam cuiusque iram ad inherente affectu.

Imbecillium igitur, & ab infirmitate ira est; Muliebre est, inquit Seneca, in ira furere. Certe scriptura testatur, non esse iram supra iram mulieris. Sic canit & Satyrus Sar. 6.

--- Quoties facit ira nocentem
Hunc sexum, & rabie iecur incendente feruntur
Pracipites, ut saxa iugis abrupta, quibus mons
Subtrahitur, cluioque latus pendente recedit.
Tum vero seipsa & iracundior mulier, cum vterum gestat, aut atate grauis est, ita docet Conciliator. lib. 10. probl. cap. 35. Optime Menander:
Πολὴ χεῖρ ἐστὶν ὀργισσαί γεγόν, ἢ κύνα.
Pens est irritare animum, quam canem.

§. 14. Verum iniuriam non modo sanctissimis martyribus, vere, proprieque Heroibus inferit illa sententia, sed omnium fortium fortissimo, Christo domino, qui proposito gaudio sustinuit crucem confusione contempta. Summa fortitudo est contra dolores, mortem, tormenta stare immobilem, id hominum mitissimum praestiterunt. An tu Christum iratum existimas, cum suis pendens in tormentis dixit: Pater ignosce illis? An Stephanum cum eadem verba inter lapidantium ictus repeteret? Placidissima est igitur fortitudo. Nunquam recipienda est ira, quamvis aliquando occasione diuerfarum causarum utilis fuerit. Verum eodem modo utilis aliquando fuit ebrietas, quia tyrannos sopiuit, & liberauit innoxios; quid bonum sit, non quid aliquando bonos exitus fortitur quærimus.

§. 15. Quomodo igitur populorum rectores tot improborum cupiditates comprimant, tot sce

Ira sine sanguine vincit prudens.

Ira in proelio cito cessat, & timore pellitur.

Iracundissimi qui imbecilles.

Tumor non est Fortitudo.

Miseri facite irascuntur, quia se contemni putant.

Non est ira supra iram mulieris.

Martyrum probatissima ira insania non eguit.

Ira non est frangentera

dis impro-
borum cu-
piditatis
necessaria.

Ira sine ira
supplicium
deceat.

Ira ingens
feditas.

Iratus furia
similis.

Medico non
opus est ira.

Ira vincen-
di studio
augetur.

lera vindicabunt, nisi irascantur, iraque terreant? Responso in promptu est. Metuant iustitiam tuam, prudentiam, vires, improbi, non furorem. Quicquid præter hæc timetur iniustum est: nec modo iniustum est, sed periculosum, & contemptui expositum. Nihil enim magis rideri solet, quam incassum tumultuans iracundia. Non ergo irasci sceleribus debet princeps; quia cum omnia plena sint vitiiis, nunquam iram ponere valebit; si putet omnibus irascendum. Si tantum irasci vis, quantum scelerum indignitas exigit, non irascendum, sed insaniendum est. Multitudo peccantium tollit iram principis, qui nec vniuersis debet irasci, nec singulis. Non osor, sed correptor sit peccantium, cum puniendum est, sine motu, quemadmodum leges quæ irasci nesciunt, supplicium decernat. Puniat, non tam quia peccatum est, sed ne peccetur. Ira iudicis etiam iustissimam sententiam suspectam reddit. Plus vultu, quam morte torquet, cum furia instar diram faciem diri affectus præfert. Nihil tamen aque (inquit Seneca l. 2. de ira. c. 35.) profuit, quam primum intueri deformitatem rei, deinde periculum. Non est vilius affectus facies turbatur: pulcherrima ora sedauit, toruos vultus ex tranquillissimis reddidit. Liquit decor omnis iratos: & siue amictus illius compositus sit ad legem, attrahet vestem, omnemque curam sui effunder. Si capillorum natura vel arte iacentium non informis est habitus; cum animo inhorrescunt, tumescunt venæ, concutitur crebro spiritu pectus, rabida vocis eruptio colla distendit: tunc artus trepidi, inquietæ manūs, totius corporis fluctuatio. Qualem intra putas esse animum, cuius extra imago tam feda est? quanto illi intra pectus terribilior vultus, acrior spiritus est, intensior impetus, ruperis se nisi eruperit? Quales sunt hostium, vel ferarum cede madentium, aut ad eadem euntium aspectus; qualia poetæ inferna monstra finxerunt, succincta serpentibus, & igneo flammis, quales ad bella excitanda, discordiamque in populos diuidendam, pacemque lacerandam, terribilissima inferum exeunt Furia: talem nobis iram figuremus, flamma lumina ardentia, sibilo mugitusque & gemitu & stridore, & si qua his iniustior vox est, perstrepentem, tela manu vtraque quatientem: neque enim illi tegere se cura est: toruam, cruentamque, & cicatricosam, & verberibus suis liuidam, incessibus vesantis, offusam multa caligine, incurstantem, vastantem, fugantemque: & omnium odio laborantem, sui maxime: si aliter nocere non possit, terras, maria, cælum ruere cupientem, infestam pariter, iniustamque. Vel, si videtur, sit qualis apud vates nostros est.

Sanguineum quatiens dextra Bellona flagellum,
Aut scissa gaudens vadit Discordia Pala.

In omnium odia incurrit iudex, qui quod utilitati publicæ debetur, suis tribuit affectibus, miserantur omnes reum, quamuis extrema meritum, si illi iratum iudicem animaduertant. Medicus tot agros sine indignatione aspicit, Chirurgus cum secat, vrit, & grauius, quam tortor, excarnificat, non irascitur. Quicumque ergo Christianæ professionis est magistratus, Christi, sanctorumque martyrum, & Episcoporum mansuetudinem imitetur. Iras, contumelias, & simultates ciuium omni studio tollere nitatur. Quorum iras, contentionesque nouit insanabiles, exulare iubeat. Si crimina ausi fuerunt merito supplicio plectat. Nunquam ira potentiorum indulgeat poenam infirmioris. Nihil id sedulo curet, orientur ingentes difficultates non modo cum utilitas ostentatur, & sceleris emolumentum proponitur, sed etiam cum insatiabile vincendi studium animos occupauit, pleraque lites initio leues contentionis ardor exasperauit. Contentio ex contentione, ita ex ira, vti imago ex imagine dum sibi specula opponuntur, enascitur, & mutuis aspectibus mala multiplicantur. Vide Remp. Romanam Neronis æuo; & concidisse nihil miraberis. Seneca lib. 2. de ira. Alius iudicia patris accusat, quæ meriti satis fuit: alius cum matre

constitit: alius delator venit eius criminis, cuius manifestus reus est: & iudex damnaturus quæ fecit, eligitur: & corona pro mala causa, bona patroni voce corrupta. Quid singula persequor? cum videris forum multitudinem refertum, & septa concursu omnis frequentia plena, & illum circum, in quo maximam sui partem populus ostendit: hoc scito, istinc tantundem esse vitiorum, quantum hominum. Inter istos quos togatos vides, nulla pax est: alter in alterius exitium leui compendio ducitur. Nulli nisi ex alterius damno quaestus est: felicem oderunt, infelicem cõtemnunt: maiore grauantur, minori graues sunt: diuersis stimulantur cupiditatibus: omnia perdit ob leuem voluptatem, prædamque cupiunt. Non alia quam in ludo gladiatorio vita est, cum isdem viuendum pugnantiumque. Ferarum iste conuentus est: nisi quod illæ inter se placide sunt, morsuque similibus abstinent, hi mutua laceratione satiantur. Hoc vno ab animalibus mutis differt, quod illa manus sunt vrentibus, horum rabies ipsos à quibus est nutrita, depascitur.

§. 16. Indefessum, sedulum, efficacem, actiuum esse principem volo, iracundum veto! Clementia cum graui supplicio bene conuenit, cum iram nunquam: S. Cyprianus l. de lapsis. Imperitus est medicus, qui tumentes vulnerum sinus manu parente contrectat, & in alris recessibus viscerum virus inclusum dum seruat, exagitat. Aperiendum vulnus est, & secundum, & putraminibus amputatis, medela fortiore curandum. Vocheretur & clamet licet, & conqueratur ager impatiens per dolorem, gratias agat postmodum, cum senserit sanitatem.

Sæpe in Republica salus severitate quaeritur, quæ in militia certe necessaria est. Insignis dux (teste Tacito lib. 13.) severitate exercitum continuit. Amotusque miles, qui fasces lignorum gestabat, ita præriguisse manus, ut oheri adherentes, truncis brachiis deciderent. Ipse cultu leui, capite intecto in agmine, in laboribus, frequens adesse: laudem strenuis, solatium inualidis, exemplum omnibus ostendere. Dehinc quia duritiam cæli, militiarque multi adnuebant, descrebantque: remedium severitate quaesitum est. Nec enim ut in aliis exercitibus, primum alterumque delictum venia prosequeretur, sed qui signa reliquerat, statim capite penas lebat. Idque vsu salubre, & misericordia melius apparuit. Quippe pauciores illa castra deseruere, quam ea in quibus ignoscebatur.

§. 17. Idem in regno sæpe vsu venit. Sed ut lenitudine solui disciplina non debet. Ita asperitas omnino abesse debet. Quam dira, & improba Pisonis argumentatio, iniustissimo furori iustitiam prætendentis? Seneca lib. 1. de ira, cap. 16. Cn. Piso, fuit memoria nostra vir, à multis viris integer, sed prauus, & cui placebat pro constantia rigor. Is cum iratus duci iussisset eum, qui ex commeatu sine commilitone redierat, quasi interfecisset, quem non exhibebat, roganti tempus aliquod ad conquiendum, non dedit, damnatus extra vallum ductus, & iam cernicem porrigebat, cum subito apparuit ille commilito, qui occisus videbatur. Tunc centurio supplicio præpositus, condere gladium speculatorem iubet: damnatum ad Pisonem reducit, redditurus Pisoni innocentiam; nam militem fortunam reddiderat. Ingenti concursu deducuntur, complexi alter alterum, cum magno gaudio castrorum commilitones. Conscendit tribunal furens Piso, ac iubet duci vtrumque, & eum militem qui non occiderat, & eum qui non perierat. Quid hoc indignum? quia vnus innocens apparuerat, duo peribant. Piso adiecit & tertium, nam ipsum centurionem, quæ damnatum reduxerat, duci iussit. Constituti sunt in eodem loco perituri tres, ob vnus innocentiam. O quam solers est iracundia, ad fingendas causas furoris! Te, inquit duci iubeo, quia damnatus es: te quia causa damnationis commilitoni fuisit, te quia iussus occidere, imperatori non paruisti. ExcoGITauit quemadmodum tria crimina faceret, quia nullum inuenerat.

Hæc ira omnia perdit, meritoque ipsi imputat excidia sua orbis, quæ per vices passim grassantur, & aliquo semper in loco vastitatem faciunt. Idem Seneca quæcumque idcirco hoc loco sapius produco, quia inter omnes

Contentia
nes Roma
pereunte
Republica.

Irreconcilia-
bile gentium
odium.

Princeps
ira infamia
vitiatur, ne
sefer medi-
malis.

Magna se-
ueritas
ira esse
potest.

Iustitia
humana
te in pa-
ni non ladi
mam prin-
cipis.

Piso tria
crimina
venit, ubi
nulli erat.

Ira facile
causas in-
uenit.

Semper
qua in
ira regnat
Ethar.

CAPUT XVI.

Clementiam in omni Republica colendam esse.

Damna iracundia.

Ethnicos de ira efficacissime scripsit, lib. 1. cap. 2. Iam vero, si effectus eius damnaque intueri velis, nulla pestis humano generi pluris fletit. Videbis cades ac venena, & reorum mutuas fordes, & urbium clades, & totarum exitia gentium, & principum sub civili hasta capita, venalia, & subiectas rectis faces, nec inter membra coercitos ignes, sed ingentia spatia regionum hostili flamma relucencia. Aspice nobilissimarum civitatum fundamenta vix notabilia: has ira deiecit. Aspice solitudines per multa millia sine habitatione desertas, has ira exhaussit. Aspice tot memoria prodizos duces, mali exempla fati, alium ira in cubili suo confodit; alium inter sacra mensura percussit; alium inter leges celebrisque spectaculum fori lancinavit; alium filij patricio dare sanguinem iussit; alium servili manu regalem aperire iugulum; alium in cruce membra diuidere. Et adhuc singulorum supplicia narro: quin si tibi liberit, relictis in quos ira viritum exarsit, aspicere casus gladio conciones, & plebem immisso milite contrucidatam, & in pernitiem promiscuam totos populos capitis damna passos, tantquam aut curam nostram deferentibus, aut auctoritatem contemnentibus.

Ira remedium est mora.

§. 18. De ira moderanda dixi, atque ad alia abiturus: Moneo, sed quod olim alii: Nempe. Maximum remedium est irae, mora. Nec ab illa pete initio, ut ignoscat, sed ut iudicet. Desinet, si expectet: nec viuersam illam tentaueris tollere, graues habet impetus primos. Tota vincitur, dum partibus carpitur. Athenodorus iam senior, (puto esse, qui fuit praceptor Dionysii Areopagite) cum missionem ab Augusto impetrasset, inter valedicendum extremum hoc mandatum Imperatori reliquit. Cum iratus fueris, nihil dixeris, aut feceris, priusquam apud te graecarum literarum viginti quatuor nomina recenseris. Quo dicto delectatus Augustus, apprehensa eius dextera: adhuc se praesente mihi opus est, inquit, totoque anno cum apud se detinuit. Quod si me paulisper audies, o princeps, cum iratus fueris, nihil ages, nihil dices; nisi orationem Dominicam prius corde dixeris; aut si nimium hoc est: Hae saltem verba decurres: Et dimitte nobis debita nostra, sicut, & nos dimittimus debitoribus nostris. At si ad orationem ira detortus animus dirigi non potest. Aliquam duntaxat sententiam recites. Videlicet Matth. 6. 14. Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum; dimittet, & vobis pater vester celestis delicta vestra. Si autem non dimiseritis hominibus: nec pater vester dimittet vobis delicta vestra. Vel cap. 5. 23. Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit iudicio. Qui autem dixerit fratri suo racha: reus erit Concilio. Qui autem dixerit, satue: reus erit gehenne ignis.

Oratio cum mora efficitur.

Vel Iob. 28. Homo iracundus incendit litem, & vir peccator turbabit amicos, & in medio pacem habentium, immittit inimicitiam.

Vel Prouerbior. 15. 1. Responso mollis frangit iram, sermo durus suscitatur furorem.

Vel Iob. 36. 18. Non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas.

Vel Eccles. 11. 10. Ausfer iram à corde tuo.

Vel Ephes. 4. 31. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blasphemia tollatur à nobis, cum omni malitia.

Quod si nec sacra admittit, aliquem ex Ethnicis consiliarium sumat. Et dicat:

Qui non moderabitur iram
Insectum volat esse, dolor, quod suaserit, & mens;
Dum poenas odio per vim festinat multo.
Ira furor brevis est, animum rege, qui nisi pareat,
Imperat. Hunc frenis hunc compesce catena
Iratus post factum errorem intelligit.
Si irasceris, furis.
Nulli irato crede, ne tuo quidem animo.
Bonis viri cito moritur iracundia.

§. 1. **M**ANSVETUDO & clementia geminae virtutes, pari fere semper gradu incedunt, atque in vnam actionum humanarum effectum conspirant. Mansuetudo irae secundum rectam rationem est moderatrix. Clementia vero poenarum. Vtramque similitudine quadam ad temperantiam D. Thomas refert 2. 2. q. 157. a. 3. Nam quemadmodum temperantia voluptates intra gyrum rationis coercet, nec metas honestatis egredi patitur. Ita mansuetudo ferocissimam beluam, iram vinculis & carcere clausam mitigat, cicuremque reddit, ut non modo non noceat, sed intra licitum sese, etiam praescriptumque iustitiae contineat. Ita Clementia est, non quae per vim & iniustitiam non saeuat, sed quae mitiores poenas, quam iuris rigor, infligit. Clementia est temperantia animi in potestate vltiscendi. Vel lenitas superioris ad inferiorem in constituendis poenis. Vel est inclinatio animi ad lenitatem in poena exigenda. Vel est virtus aliquid ex meritis ac debita poena remittens. Hae definitiones Senecae sunt, lib. 2. cap. 3. de Clement. Clarior, & quae obiectiones tollat Lipsiana, lib. 2. cap. 12. Clementia est virtus animum à poena, aut vindicta ad lenitatem cum iudicio inclinans.

Mansuetudo & clementia ira & poenarum moderatrices.

Clementia omnia mitigat.

§. 2. Cum vero potissima sint virtutes, thronumque regni corroborent ut Prouerb. 20. 28. dicitur; his tamen utrique de statu ab hominibus disputare magis, quam viuere docentibus intenditur. Mansuetudo, inquit, diminuit iram, clementia poenas, at virtus in medio consistit. Hae vero minus praestant debito, citra rectum ergo consistunt, & illos fines quos virtutis norma fixit. Verum tenenda est non modo sacrarum literarum doctrina, sed philosophorum etiam moderatiorum, & politicorum, inignes esse virtutes mansuetudinem, & Clementiam, atque adeo honorabiles, ut ceterae interdum illis deferant. Mansuetudo diminuit iram, quia cum appetitus vltionis sit omnibus innatus, & vindictam sumere dulce sit irato, cum nemo iniurias sibi illatas facile paruas arbitretur, magna in lucta nobilissima virtus versatur. Clementia vero poenas remittit, quam secundum legem communem, iustitia legalis exigit, nec tamen iniusta est, sed benigna. Nam secundum rectam rationem remittit poenam debitam, aut poenae partem. Idque propter quendam particulares circumstantias, quarum consideratio facit, ut recta sit à seueritate puniendi discessio. Itaque non est contraria seueritati Clementia, neque iustitia. Nulla enim virtus, alteri virtuti repugnat. Seueritas secundum rectam rationem poenas exigit, quando, à quo, & quantae sunt exigenda. Clementia eadem, ratione duce, loco tempore remittit. Sic *ἐμεκείνη*, quae rigida legis, verba benigne, & secundum legislatoris mentem interpretatur, & secundum eam iudicat, iustitiam non conuellit, sed summum ius, quod summa saepe est iniuria, ad aequitatem, imo si verum fateri volumus, ad iustitiam reducit. At si iustitia (aiunt) postulat poenam, non potest eam remittere clementia, nisi op-primat iustitiam. Imo vero lex communis poenam postulat, datque exigenda eius potestatem. Non tamen vetat ob certas causas, misereri, ignoscere, mitigare. Neque vllus legislator, suarum legum adeo tenax est, aut esse debet, ut non aliquando locum precibus, & humanitati relinquat. Clementiae oppositur crudelitas, quae est atrocitas animi in exigendis poenis. Seneca 1. 2. de ira. c. 4. Quid ergo opponitur clementiae? Crudelitas, quae nihil aliud est, quam atrocitas animi in exigendis.

Clementia virtus est iustitiae.

Difficilis clementia irato.

Clementia non seueritatis modo iustitiae non est contraria.

Clementia similis est *ἐμεκείνη*.

Crudelitas clementiae opposita.